

Jakou váhu má vědění?

(Konrad Paul Liessmann, Teorie nevzdělanosti, kapitola 5)

V roce 2004 si akademický svět a vzdělaná veřejnost s přiměřeným respektem připomněly dvousté výročí úmrtí Immanuela Kanta, jediného německojazyčného filozofa nesporného světového významu, jak při té příležitosti poznamenal jeden komentátor. Může to být náhoda, ale protože se debaty o reformu univerzit vedené v Německu a Rakousku časově překrývaly s oslavou dvoustého výročí pruského filozofa, bylo lákavé zamyslet se nad tím, jak by světově proslulý myslitel, bez nějž už dnes není myslitelná žádná moderní teorie vědy, soudobá etika a pokročilá estetika, asi pochopil na takové elitní univerzitě, která se dnes stále prosazuje. Shrneme-li stručně Kantovu akademickou dráhu, dojdeme ke zjištění, že by v současném vědeckém provozu neměl šanci. Naopak, právě on ztělesňoval vše, co je univerzitním manažerům kvality trnem v oku.

Začíná to Kantovou demonstrativní imobilitou a nepohyblivostí. Kant své rodné město Královec prakticky nikdy neopustil. Po ukončení studií se znalec módy „elegantní magistr“, živil jako domácí učitel a knihovník, teprve po dlouhé době čekání ho konečně univerzita v Královci jmenovala profesorem a udělila mu oprávnění na ní učit. Klasický případ zapovězeného jmenování, protože v duchu dnešní doby signalizuje omezenost a nedostatek mobility. Bez jakékoliv mezinárodní zkušenosti a bez pobytu v cizině získává Kant doživotní místo na univerzitě - to by bylo vzhledem k ideálu časově omezené profesury nejen nežádoucí, ale také těžko uskutečnitelné.

Hned po svém jmenování profesorem potvrzuje Kant nejhorší předsudky jaké lze vůči vědci v zaměstnaneckém poměru mít - přestává publikovat. Nastávají „léta mlčení“, je jich deset, během nich vyjdou v Královeckých novinách jen dva články. Kdyby se podle dnešních kritérií evaluovala univerzita v Královci, musel by se Kant zodpovídat z nedostatečné péle a neefektivní výzkumné práce. Přinejmenším by byl zařazen do inovačně a interdisciplinárně pojatého výzkumného projektu. Kant samozřejmě nebyl oněch deset let nečinný. Byl děkanem filozofické fakulty stálým členem akademického Senátu, později rektorem univerzity, ale především se v jeho hlavě rodila kritika čistého rozumu. Pravděpodobně patří tato léta mlčení k nejproduktivnějším fázím v dějinách vědy vůbec. Ale kdo by se v naší době monstrózního předkládání projektů a hektického publikování odvážil kvalifikovat mnohaleté konsekvantní a především také singulární přemýšlení jako výzkumnou práci? Když Kantovo dílo konečně vyšlo, zažil další ránu, která by ho za současných podmínek definitivně poslala ke dnu. Scientific community jeho dílo nejdříve ignorovala, posléze zesměšňovala. Nepochopení, které Kant s kritikou čistého rozumu vzbudil, mělo své dobré důvody. Nejen že se Kant tímto dílem prohrál proti některým ideologickým zásadám své doby, ale napsal také knihu jazykem, který je právě proto, že autorovi šlo o nejvyšší možnou přesnost myšlení, dodnes mnohými považován za obtížný a zbytečně komplikovaný. Podobně byla přijata i další díla, která vyšla v rychlém sledu za sebou - Kritika praktického rozumu a Kritika soudnosti. Těmito pracemi by Kant ve Společnosti vědění řídicí se užitkem definitivně pozbyl kredit.

Nesrozumitelné, příliš obtížné, neorientované na uživatele, a tudíž nepotřebné - takovými spisky nelze získat finanční prostředky od sponzorů ani významně oslovit veřejnost. Lze tedy mluvit o štěstí, že univerzita v Královci nemohla ještě praktikovat metody evaluace, které se v současnosti všude prosazují?

Evaluace“ patří zároveň s pojmy; jako je zajištění kvality, zvyšování kvality, internacionalizace a eficeience, vytváření elit, výzkumné ofenzivy, soutěže, bilance vědění, vícezdrojové financování, orientace na projekty Boloňský proces a studie PISA k oněm kouzelným slovíčkům, která blokují vzdělávací politiku takovým způsobem, že téměř nelze poznat, co se za takovou inflací pojmů skutečně skrývá. Přitom všechny tyto pojmy fungují podle jednotného schématu - neoznačují to, co vyplývá z významu slov, avšak

skrývají, oč se jejich prostřednictvím indikuje. Tento klamný manévr se může dařit jen proto, že všechny tyto pojmy podléhají performativní sebeimunizaci.

Ten, kdo používá pojmy evaluace, zajišťování kvality nebo internacionalizace, je vždycky vítězem, protože tyto pojmy připouštějí negaci jen za cenu sebepoškození. Nikdo se samozřejmě nechce octnout v podezření, že neměří vykonanou práci, nepřipisuje význam kvalitě, nechce se vystavit soutěži, a tak se propadnout do provinciálnosti. Ani tehdy když se na tyto pojmy zaměří zbytky kritického myšlení. Zpochybní se většinou jen ta či ona metoda, ten či onen postup, ta či ona prezentace, nikdy ne podstata věci. Je samozřejmě sporné, zda evaluace jakéhokoliv druhu hodnotí vždy to, co se k hodnocení předkládá. Je ale možné, že právě proto naplňuje evaluace svůj skutečný účel: plíživou transformaci svobodné vědy v nesvobodné služebně řemeslo.

Takže evaluace. Slovo pochází z francouzštiny nikoli z latiny, a přes anglickou variantu se teprve v osmdesátých letech 20. století importovalo do německé jazykové oblasti a ve vyšších vzdělávacích institucích signalizovalo v první řadě nevinné nové myšlení: Práce univerzit ve výzkumu a výuce se měla stejně jako práce vykonaná v jiných oblastech podrobit kontinuálnímu standardizovanému a objektivnímu hodnocení. Kdo by proti takovému požadavku něco namítal, zvláště v době, kdy se figurka „líného profesora“ stala oblíbencem masových médií a politiků z rezortu školství a vzdělání. Kritérii a metodami pro takové měření práce a její vyhodnocení ovšem nebyly jen instrumenty, které se ve vědě vždy považovaly za indikátory kvality tedy publikační činnost, zájem a prestiž u kolegů z oboru, veřejná činnost, obliba a prestiž u studentů, nýbrž se stále více uplatňovaly kvantifikační postupy přejímané z podnikové ekonomie a podnikového poradenství a aplikovaly se na vzdělávací systém: vzorce, ukazatele, bodové systémy impaktové faktory míra růstu, výpočty nákladů a příjmů, bilance vědění podle vzoru finančního účetnictví, diagramy vstupů a výstupů, dotazování spolupracovníků, vytváření organizačních schémat, systémových analýz a podobně.

valuace nemohou měřit to, co podle vlastního tvrzení měří, což vyplývá ze skutečnosti, že neexistují shodné představy o metodách ani o kritériích, podle nichž se má evaluovat. Shoda neexistuje ani v tom, co se má evaluovat, aby se například zjistilo, jak je univerzita kvalitní. Jde o výsledky výzkumu, nebo o kvalitu výuky jde o přizpůsobení se mezinárodním trendům, nebo o specifické potenciály jde o poměr vyučujících a studujících, nebo o spokojenost studentů, jde o vybavení laboratoří, nebo o akademické nabídky pro volný čas a příslušné vybavení, jde o ukotvení univerzity v daném kulturním prostředí, nebo o výlučné, do sebe uzavřené továrny na myšlení elitního charakteru, jde o profesní šance absolventů, nebo o atraktivitu pro profesory nebo jde o všechny tyto faktory dohromady, a pokud ano, v jakém poměru navzájem?

Protože nelze evaluovat všechno současně, omezíme se zde exemplárně na klasické úkoly univerzity výuku a výzkum. Zaměřme se nejdříve na evaluaci výuky která ovšem není v současnosti tak prosazovaná, jako tomu bylo ještě před několika lety, kdy byly v rámci tehdejšího paradigmatu služeb univerzity vyzývány aby se orientovaly na zákazníky a někde se dokonce zvažovalo, že se na přednášky nasadí tajní agenti, aby pedagogy pozorovali při jejich podezřelém konání. Vše se mělo řídit potřebami studentů, kteří byli jako konzumenti pokládání za skutečné aktéry trhu s vyšším vzděláním, což vedlo k postupům, které zná každý zákazník cestovních kanceláří – vyplňují se obligátní dotazníky jimiž se zkoumá spokojenost a nespokojenost s nabídkou a konzumovanými statky Nyní se tedy mělo zaškrtnout, jestli byla výuka srozumitelná, zda byla doporučena literatura ke čtení, jestli se akcentovalo využití nových médií, zda byly přítomné prvky e-learningu, zda byly dostatečně známé okolnosti a způsoby zkoušení a zda se v projevu přednášejícího neprojevovaly sexistické tendence.

Víme samozřejmě z výzkumu evaluace samé, že takový způsob dotazování je výsměchem všem reliability a validity a zodpovězení jednoduché otázky, jak dobrý se přednášející jevil svým studentkám a studentům po nějaký delší časový úsek, si vyžadovalo dosti nákladný

postup. Nicméně takové dotazování odráží motivaci studentů, ukazuje také schopnost studujících porozumět otázkám v dotaznících - stalo se prý že otázka, zda se přednášky a semináře konají pravidelně, musela být vyškrtána, protože statisticky signifikantní část studujících zaměřovala vlastní nepřítomnost s nekonáním výuky - a potvrzuje ve statisticky relevantní kvantifikované formě domněnky o kvalitě výuky které se dávno přetřásají při každém hovoru v menze. Dále lze při různě koncipovaných dotaznících zjistit předpokládaný trend, že méně podstatné přednášky a semináře jsou hodnoceny lépe než ty které kladou vysoké nároky a jsou spojené s náročnými zkouškami, i když zjevně existuje ochota studentů se s obtížnými tématy a složitými otázkami zabývat. Smysl takových evaluací výuky není v jejich skutečné spolehlivosti nebo vypovídací hodnotě, ale v tom, že jsou součástí mechanismu interní kontroly. Čistě psychologický účinek, který vzniká u každého, kdo je objektem takového sledování, by se neměl podceňovat. Už jen vědomí toho, že pedagoga budou hodnotit studenti, bez ohledu na smysluplnost takového hodnocení a kompetence hodnotitelů, může vést ke změně způsobů výuky. Rozhodující ale je, že takové evaluace mohou strukturou otázek ovlivnit a řídit didaktiku, a tudíž i obsah výuky. Fakt, že v mnoha dotaznících je ústřední otázkou, zda se při výuce využívá nových médií, souvisí s velmi rozšířenou, horoucně vyznávanou vírou, že e-learning a blended learning, jak znějí kouzelná. zaklínadla univerzitní didaktiky převzata z nenáročných podnikových doškolovacích kursů, představují nejvyšší metu inovace vysokoškolské výuky. V situaci, kdy se vůbec nereflektuje, kdy a za jakých podmínek může být používání digitálních médií smysluplné, a přednášející nemá možnost svoje metody před arogancí takových otázek hájit, vynucuje si pouhá přítomnost této otázky evaluačním dotazníkem a následné mechanické vyhodnocení určitý didaktický koncept. Tak lze, a to je zřejmě podstata evaluace jako takové, řídit výuku a stanovovat normativy, aniž by se musely uvádět argumenty a důvody. Je v logice evaluačního procesu, že se pod pláštěm zjišťování vykonané práce podle objektivních kritérií vyvíjí normativní tlak, jemuž se nikdo nemůže protivit. protože by riskoval pověst neschopného odpírače, kverulanta, zaostalce nebo ustrašence.

Něco podobného, i když v jiné a zostřenější formě platí pro dnes už mnohem důležitější evaluaci výzkumu. Nejnovější změnou paradigmatu v politice vzdělání se univerzity během několika let proměnily z poskytovatele služeb, který se řídí zákazníkem, v excelentní výzkumné instituce řídicí se konceptem elity takže přestaly být lokálním trhem pro posluchače přednášek, ale staly se světovým trhem pro patenty a prestiž, mezinárodní rankingy a žebříčky a překladišti pro odliv a příliv mozků - brain drain a brain gain. Podle jakých kritérií se však má práce vědeckého výzkumu hodnotit, není vůbec jasné. Možností je mnoho a obvyklá kombinace cizích a vlastních evaluací otevírá dosti široké pole pro hodnocení s velmi nejasnými hranicemi.

Jakou hodnotu mají mít třeba publikace v národních a mezinárodních časopisech ve srovnání s monografiemi nebo editorskými počiny je v principu stejně málo stanovené jako hodnota výzkumu financovaného z externího zdroje nebo výzkumu vázaného na projekt ve srovnání s individuálně vykonanou prací. V evaluační praxi se ale hodnoty brzy stanoví. Získání financí z externího zdroje je takřka všude na prvním místě. Evaluační standardy, očividně zpracované podle měřítek výzkumných zakázek v přírodovědných oborech, občas přinesly výsledky které jasně osvětlují skutečné záměry evaluující racionality. Je-li například publikační činnost humanitního vědce, ceněná jak v odborných kruzích, tak veřejností, evaluační instanci odmítnuta s poukazem na to, že se jedná pouze o „příležitostný výzkum“, protože není „podpořen“ ani interním zadáním, ani spolufinancován z externích zdrojů, tak to nevypovídá o kvalitě vědeckovýzkumné práce, ale o mrzačení výzkumu podle ekonomických hledisek. Názor Günthera Anderse, že všechny kritické reflexe jsou nutně „příležitostnou filozofií“, protože vznikají při nějaké příležitosti, což znamená, že jejich roznětkou jsou konkrétní otázky a problémy doby by v očích výše zmíněného evaluátora pochopení nenalezl. A myšlenka, že individuální zodpovědnost za výzkum v rámci univerzitní badatelské svobody se má principiálně

hodnotit výš než výzkum financovaný z externích zdrojů právě proto, že není podřízena externím zájmům nejrůznějších zadavatelů nebo finančních zdrojů, už nikoho nenapadne.

Takové zkušenosti ukazují, že se skrytě dosti svévolným stanovením domnělých standardů normuje a transformuje samotné pojetí vědy. Rozdílné přístupy různorodých vědeckých kultur se přitom zpravidla ignorují, stejně tak se ignoruje otázka po skutečném smyslu výsledků vědeckého výzkumu. A nejpodstatnější je to, že se evaluace provádějí podle relativně svévolných, ale již dříve daných kritérií, jsou tedy principiálně „slepé k novému“. Takže se právě výjimečné, originální, kreativní a inovační přístupy, jež údajně společnost vědění tak vysoce oceňuje, obvyklými evaluačními postupy principiálně ignorují. Takzvané „excelentní projekty“, které vygenerovalo evaluační řízení, jsou už z těchto důvodů velmi pravděpodobně intelektuálně průměrné.

Zřejmě je ovšem rozhodující to, aby se vědecký výzkum, alespoň co se formy týká, přidržel modelu kolektivně organizovaných aplikovaných věd, což vede k tomu, že se o týmové práci, projektech, aplikaci a užitku mluví i v humanitních vědách, tedy v oblasti, kde by opravdovost a hrdost veleva hájit individuální práci založenou na poznání. Místo toho se model, v některých oblastech smysluplný tedy zaměřený na určitá těžiště výzkumu vhodná pro financování odjinud, stejně normativně zneužívá tak, aby se každý výzkumný úmysl podřídil stejnému principu výzkumných priorit a financovaly se jen ty jež jsou označené jako „nosné pro budoucnost“, což je módní výraz, který by si také zasloužil zamyšlení. A nade vším se vznáší fetiš internacionalizace, pobyt v zahraničí je pokládán za vědeckou kvalifikaci sui generis a vědecký manažer létající kolem zeměkoule za vzor, i když manažer omámený zrychlením není schopen jediné kloudné myšlenky. Z étosu novodobé vědy kdy subjekt ručí za pravdu, za těchto okolností moc nezůstalo. Je proto třeba velmi ocenit německou Vědeckou radu, která zcela proti duchu doby po dlouhém mlčení varuje před tím, aby se parametry přírodních věd zaměřených na aplikovaný výzkum oktrojovaly humanitnímu vědnímu výzkumu, a konstatuje, že výzkum v oblasti humanitních věd se má primárně vést na univerzitách, vícezdrojové financování externími subjekty není rozhodujícím kritériem a důraz je třeba klást na vnitřní spolupráci, ne módní interdisciplinaritu.

Evaluační tlak však přináší důsledky, které nelze nechat bez povšimnutí. Přizpůsobivost univerzity je velká, a třebaže jsou pro ně permanentní reformy tvrdou zkouškou, vede k tomu, že univerzity rychle vstřebávají externí a neformální standardy a samozřejmě se jimi řídí. Evaluace samotná „teprve vytváří tu skutečnost, o niž udává, že ji hodnotí“.

Jakmile člověk ví, co se od něj očekává, očekávání naplní. Má-li se víc publikovat, tak se víc publikuje, má-li se zvýšit science citation index a journal impact factor; stane se tak, ať už jakýmkoliv způsobem, má-li se zvýšit počet projektových žádostí, tak se zvýší, má-li se věda více propojit do sítí, nové sítě přímo raší ze země, mají-li se sehnat peníze z externích zdrojů a dalších subjektů, tak se seženou, i kdyžby jen na papíře, vždyť vyvíjení modelů na financování výzkumu dnes patří k velmi vzkvétajícím odvětvím ekonomické společnosti. Evaluace sice není ani náznakem schopná uchopit nebo dokonce změřit kvalitu a svéráz vědecké práce, ale usměrňuje činnost vědců. Vše se soustředí jen na to, aby se kvantitativním pozitivům vyšlo vstříc kvantitativním způsobem. Takže se může stát, že s prameny autorství a seriózností se to už nebere tak vážně – a vede to až k podvodu a falšování.

Vedlejším produktem evaluačního tlaku je nový svébytný literární žánr: projektové žádosti a popisy projektů, sebeprezentační a zhodnocovací próza. Nepatří do něj jenom šikovné žonglování s čísly a statistikami, ale také pozoruhodná schopnost vyhmátnout podle panující atmosféry jaké vědecké trendy mohou být považovány za nosné pro budoucnost a v jakých segmentech se proto vyplatí podat žádost o transdisciplinárně a internacionálně zakotvené a dobře oposudkované projekty, které poté při nevyhnutelné evaluaci získají největší počet plusových bodů. V takových podmínkách se nerozvíjí výzkum, ale organizační, byrokratické a básnické úsilí s ním spojené. Podávání projektů

dnes vybuchlo do rozměrů, které vedou, jak se proslýchá, k tomu, že někteří žadatelé žádost o projekt hned deklarují jako vědeckou publikaci - což je logické, vždyť už Daniel Defoe věděl, že projekt je „velkolepý podnik, který je natolik široce koncipovaný, že je vyloučené, aby se realizoval“.

Za těchto podmínek se nezlepšuje kvalita výzkumu, nicméně čísla s ním spojená jsou stále hezčí. A když pak univerzitní vedení svým vědcům stanoví, o kolik procentních bodů mají v příštím roce zvýšit výzkumnou práci a o kolik eur se mají zvýšit finanční prostředky z externích zdrojů, tak se přímo vnucuje vzpomínka na stanovování priorit a určování cílů plánovaného hospodářství v bývalých socialistických státech. Kromě komického efektu, který je bezesporu přítomen, když má vědec přemýšlet o tom, jak to udělat, aby svou výzkumnou práci zvýšil v příštím roce o 13,5 procenta, směřují tyto hry k virtuálnímu vesmíru upravených projektů, čísel a digramů, které mají se skutečností stále méně společného.

Za takových okolností se pak pro získání spoluinancování slibují společensky a ekonomicky tak užitečné aplikace, které by musely svět v krátké době proměnit v technický medicínský a. morální ráj. Stručně řečeno se vylhává i modré z nebe. To nijak nevyjasňuje pohled na skutečné výzkumné výsledky a naopak jej zamlžuje. Duchovní a morální úsilí vyvíjené k vytvoření takto nadnesené zdánlivé reality nabývá už nezodpovědných forem a pohlcuje zdroje, které by se mohly jinde uplatnit mnohem smysluplněji, především ve výzkumu a výuce. Místo toho se zástupy vědců neustále zabývají vypracováváním posudků, evaluacemi kolegů, sestavováním statistik, výpočtem plánovaných čísel a impaktových faktorů, hodnocením žádostí a podáváním žádostí o spolufinancování z externích zdrojů a jejich vymáháním. A aby se jím nezkrátily žily kritéria a postupy podle kterých se evaluuje, se s každou evaluací mění nebo rovnou nově definují. Tímto způsobem zabraňují evaluace a opatření k takzvanému zajištění kvality právě tomu, co podle svého tvrzení hodnotí a podporují. Proto jsou brožury vydávané na stále lesklejším křídovém papíře, v nichž univerzity a vysoké školy údajně proto, aby obstály v konkurenci, vychvalují svou činnost, nabídky kontakty perspektivy a projekty, stále rozsáhlejší, nabubřelejší a nic neříkající - čiré potěmkinské vesnice!

Zvláštní pointa evaluací vědeckých institucí spočívá v tom, že pervertují postup, který je s moderní vědou neoddělitelně spjatý. Věda mohla vzniknout a obhájit se jen jako proces, který evaluuje, to znamená hodnotí sám sebe. Idea novodobé vědy spočívá ve veřejné rozumné diskusi a v možnosti permanentní kritiky. Jakou hodnotu má myšlenka, hypotéza, teorie, objem pozorování, experiment se prokazuje ve sporech a diskusích s kritiky, prokazuje se při zaměření na věc, o níž jde. Ale evaluátor stěží četl alespoň jeden z textů, které má evaluovat. Právě proto, že je proces údajného zajišťování kvality posedlý fetišem kvantifikace a relevantní je pro něj jen to, co lze omezeně vyjádřit ve statistikách, diagramech a pořadí od jedné do sta, bude vždy míjet cíl. Má to však i hlubší důsledky úzký okruh výzkumných institucí, projektových žadatelů, posuzovatelů, evaluačních agentur a externích subjektů pro spolufinancování funguje totiž stále víc jako uzavřený kruh, který vychází vstříc prosazovanému modelu vysokoškolských institucí pro elity. Věda už nemá být - jaký paradox - právě v důsledku evaluací prosazovaných jménem veřejného zájmu, veřejným statkem v osvícenském smyslu. Experti hodnotí experty, kteří hodnotí experty. Dříve se něčemu takovému říkalo zájmová klika. Citační kartely samozřejmě existovaly odjakživa, ale v současnosti rozhodují tyto kartely nejen o kariérách svých členů, ale také o financování, a tudíž i existenci celých vědeckých institucí.

Evaluace mají skrytý smysl. Praxe pocházející z raných dob evaluace, kdy se instituty dávaly evaluovat příslušníkům jiných institutů téhož oboru, se z pochopitelných důvodů neprojevily jako skutečně přínosné. Není právě logické na jedné straně neustále vyzvat volnou soutěž a na druhé straně nechat konkurující si účastníky soutěže rozhodovat o tom, kdo je lepší. Proto je víc než pochopitelně, že se jako všechno na světě externalizuje i evaluace. Ve stále rostoucí míře nabízejí soukromé a polosoukromé agentury, které jsou

často propojené s podnikovým poradenstvím nebo instituty řízení, své služby jež v žádném případě nejsou nezištné. Tak dospívá logika evaluačního rozumu ke svému cíli. Protože lze evaluacemi subkutánně řídit vědecké standardy a postupy; je možné je ovlivňovat zvenku a přímo je podřídit politickým a ekonomickým zájmům. K tomu není třeba ani přikazovat, ani cenzurovat, svobodu vědeckého bádání dnes neohrožuje ani knížecí zvůle, ani totalitní režim, protože kontrola zvnějšku se realizuje prostřednictvím jemné sítě klasifikačních systémů. Skutečnost, že tak veřejné finanční prostředky určené na výzkum a výuku stále hojnější měrou tečou do soukromých podnikatelských subjektů, je určitě pro leckoho zamýšlený vedlejší efekt všeobecné vůle k ohodnocování.

V roce 2005 si akademický svět a vzdělaná veřejnost s příslušnou úctou připomněly 200. výročí úmrtí Friedricha Schillera. V zahajovací přednášce Co jsou obecné dějiny a proč je studujeme? Schiller v Jeně roku 1789 rozdělil učence na ty, jimž jde o poznání pravdy a na ty, kteří se tím jen živí a jimž nejde o hodnotu pravdy, ale jen a jen o ohodnocení jejich činnosti. A Schillerův popis druhého typu se ohromujícím a děsivým způsobem přesně hodí i na nový typ vědeckého manažera usilujícího o eficienti, který jasně rozlišuje mezi užitečným věděním zaměřeným na výsledky a studiem, „které slouží jen k potěšení ducha duchem“, a proto je prohlašuje za zbytečné a „veškerá jeho píle“ se řídí požadavky „které mu dává budoucí pán jeho osudu“. Dále Schiller o takových učencích říká: „Nehledá odměnu v pokladu Svého myšlení, ale očekává odměnu skrze cizí uznání [...]. Pokud k němu nedojde, je takový učenec nejnešťastnější ze všech. Žil zbytečně, marně se staral a pracoval; nadarmo hledal pravdu, když se mu pravda neproměnila ve zlato, chválu současníků, knížecí přízeň.“ Pokud místo těchto pojmů dosadíme výrazy dotace, dobré umístění v žebříčcích a uznání průmyslových podniků, máme přesný obraz aktuálního stavu.

Absolutně platí to, oč podle Schillera znamená takový vývoj pro sebepojetí vědce. „Politováníhodný je člověk, který s nejušlechtilejšími ze všech nástrojů, vědou a uměním, neusiluje o nic vyššího a k vyššímu nesměřuje než námezdná síla S nástrojem nejnižším! Protože v říši naprosté svobody v sobě nosí duši otroka!“ Prolomení aktuální dominance otrockých duší ve vědeckých kruzích je utopií. Velkým vítězstvím by bylo, kdyby si vědecké společenství tu a tam se Schillerem připomnělo, jaký byl kdysi vztah Svobody a vědy